
РЕТРОДЕТЕКТИВ

ХАРКІВ
«Фоліо»

1 НА РОЗДОРІЖжі

*Константинополь,
1922 рік*

На самому зламі епох, коли Османська імперія повільно занурювалася в мертвотні сутінки історії, на її ще теплих руїнах постала молода Турецька Республіка. Вона пробилася, мов стрімкий пагін, що розриває мертву охолону плоть і кістки минулого, проростаючи крізь розпечений анатолійським сонцем білий мармур мезар-таше.

Над Константинополем, що все ще хрипко ди- хав отруєним повітрям згаслої імперії, раптом на- висла невидима, але фізично відчутна дилема. Вона

була важкою, як тисячоліття за спиною, і гострою, як лезо ханджара, бо з-під гнилої купи султанського лахміття виринали два шляхи, дві долі, і кожна манила власними обіцянками та смертельними загрозами.

Перша доля — виткана зі століть європейського світла — обіцяла Туреччині кисень прогресу, звільнення від середньовічних пут та інтеграцію у світ, де панував уже не деспотизм палацу, а холодні ідеї свободи та високий голос науки.

Вона марилося Мустафі Кемалю Ататюрку, великому реформатору, який бачив Константинополь не в пишних шароварах та фесках, а в строгих лініях європейських костюмів, бачив жінок, що сміливо дивляться на світ без паранджі, бачив університети, де заклик муедзина змішувався б із тверезим голосом науки.

Це був шлях до яскравого, вестернізованого, такого бажаного майбутнього. Це був шлях, де вітер з Босфору приносив би не лише морську солоність, а й подих великих європейських змін.

Але був також інший шлях. Інша доля. Вона виповзала з червоної імли, що клубочилася по той бік Чорного моря, наступаючи водночас і з крижаної півночі, і з розпеченого сходу, обіцяючи зміни — швидкі, мов удар багнета, і так само криваві. Це був шлях повного перевтілення, де людська індивідуальність мала без залишку розчинитися у загальній

масі, а старі традиції хруснути під вагою нової, жорстокої ідеології.

Цей шлях, наче примарний потяг, що несеться в невідоме, вабив тих, хто надто втомився від старого світу й жадав негайних змін. Він обіцяв соціальну рівність, проте ціну ставив зависоку — повну відмову від власної душі, від власного обличчя.

У переломному для Туреччини 1921 році до Константинополя прибула надзвичайна дипломатична місія УСРР. Очолив її від імені «народу вільної радянської України» головнокомандувач Червоної армії Михайло Фрунзе — «генерал від революції», як він красномовно титулував себе сам. Його ім'я, мов кривавий рубін, уже сяло на скрижалях нової радянської історії — один із найвідданіших архітекторів червоного терору залізною рукою насаджував більшовицький лад, придушуючи найменший спротив.

Від кривавих стежок Туркестану, де він «боровся з басмачами» (слово, що ховало за собою сотні тисяч загублених душ, страчених лише за те, що вони не бажали жити під радянським стягом), за Фрунзе потягнувся липкий шлейф жорстокості до самого Криму й нарешті досяг берегів Босфору.

Повітря над старим містом важчало від невидимої напруги й передчуття змін, які принесли із собою радянські «дипломати». То був неминучий світанок, однак не нового дня, а радше нової, безжальної епохи.

За блискучим фасадом дипломатичних прийняттів і дзвінких офіційних заяв, активна діяльність тогочасних консульських представників УСРР у Туреччині набувала зовсім інших, зловісних обрисів. Чим насправді вони займалися, окрім підписання формальних паперів, що відповідали лише інтересам далекої Москви? Насамперед їхня діяльність зводилася до вербування агентури, яка тонкою, невидимою павутиною обплутувала українську емігрантську громаду, військові організації білогвардійських офіцерів і турецький політичний істеблішмент.

Підписання на початку 1922 року Договору про дружбу і братерство між Турецькою Республікою та Радянською Україною було не лише позірним актом добросусідства з теренами розіп'ятої й катованої на вогні червоного терору країни, а й зручним дипломатичним прикриттям Москви для розширення радянської агентурної присутності на берегах Босфору. Це було вікно, яке широко відчинилося для тіньових спецоперацій ОДПУ, даючи змогу найкоротшим шляхом проникнути в самісіньке серце Близького Сходу.

У 1923 році до повпредства УРСР в Константинополі як радник прибув радянський розвідник Семен Мирний. Його «дипломатична кар'єра» була лише майстерною димовою завісою, за якою ховалася справжня шпигунська діяльність. А військовим аташе став Карл Звонарьов-Звайгзне. У розвідувальних

структурах він працював із 1920 року, а згодом очолив Розвідувальне управління і був досвіченим кадровим чекістом. Присутність чекістів у Константинополі під масками дипломатів була красномовним свідченням справжніх намірів радянської влади, що ховалися за посмішками та рукостисканнями: підірвати державний устрій самої Турецької Республіки.

У ті буремні роки, коли Туреччина потерпала від обстрілів, а чужі армії ділили її землі, мов ласу здобич, Мустафа Кемаль Ататюрк шукав будь-який порятунок для молодого республіки. Греки рвалися до Смірни, англійці та французи шматували Османську спадщину. Країна була виснажена, армія розбита, скарбниця порожня.

Ататюрк усвідомлював, що Турецька республіка стоїть на краю прірви. У цій безвихідній ситуації, коли кожен день міг стати останнім, він шукав союзників — будь-кого, хто міг би допомогти вигнати інтервентів. І таким «союзником» стала більшовицька Москва.

Мустафа Кемаль не мав жодних ілюзій. Він чітко бачив жорстокий вищир радянської влади, її прагнення до світової революції, що несла із собою терор. Він знав про розтерзану більшовиками Україну. Й усвідомлював, що така сама доля може чекати й на Турецьку Республіку. Ататюрк бачив, що Москва, як і Анкара, стали вигнанцями на світовій арені, обложені західними державами. Це створювало дивну,

майже патологічну залежність, адже коли по допомогу звертаються до канібала й убивці, то це означає, що кращого вибору просто немає.

Ататюрк заплющував очі на те, що зерно й продовольство, яке доправлятимуть до берегів Босфору радянські торговельні кораблі, вимочене в крові українців, із якими спадкоємців Османської імперії ще донедавна пов'язувала справжня, шляхетна дипломатія, та поневолених радянською Росією турецьких братів із Туркестану й Кавказу.

Союз із Москвою був для Ататюрка не питанням ідеології чи щирої дружби, а винятково холодним прагматичним розрахунком. Турецькій Республіці були потрібні хліб, зброя, боєприпаси та гроші, щоб воювати і вижити. А Москва своєю чергою потребувала союзника, який би розпорошував сили західних держав і створював проблеми їхнім інтересам. Це був холодний торг на кістках. Обидві сторони розуміли, що їхній альянс тимчасовий і тримається лише на взаємній вигоді.

Мустафа Кемаль, загнаний у кут, простягнув руку більшовикам, сподіваючись, що цей крок дасть йому час і ресурси, щоб врятувати свою країну. Він грав у велику гру, де на кону було виживання його молододі держави. А Москва бачила в Туреччині лише зручний плацдарм для роздмухування ідей світової революції в Азії та поширення свого отруйного впливу на Близький Схід.

І тут поставало головне питання: чи не згине Турецька Республіка, загравшись у небезпечну гру з більшовиками? Чи не поглине її червоний вир, чи не стане молода республіка ще однією радянською провінцією, позбавленою ідентичності та віри? Історія знала подібні приклади. Загравшись із Москвою, можна було легко втратити себе, стати заручником її грандіозних, кривавих планів.

Однак Ататюрк вочевидь вірив, що Туреччина зможе виплисти. Ба більше, був упевнений, що збереже свою країну від поглинання, дочекавшись потрібного моменту, коли радянська загроза ослабне, або з'являться нові можливості для повного відмежування від небезпечного союзу. Це була ризикована гра на виживання, де на шальках терезів лежала доля цілої нації. І лише час покаже, чи була його стратегія для молодой Турецької Республіки рятівною...

ЗМІСТ

1. На роздоріжжі	5
2. Вигнанці	12
3. Зустріч у кав'ярні Galista.	17
4. Агата	34
5. Особливі стосунки	46
6. Світло і тінь	62
7. Гранд-базар	79
8. Прийняття в постпредстві	95
9. Розірване намисто	111
10. Payedar-kahve	122
11. Сонце і Місяць.	134
12. Агабеков	143
13. Сум'яття	156
14. Ранок	167
15. Знайти затишшя після бурі	178
16. Еміньюню.	190
17. Атенат	199
18. Американський шпиталь	214
19. Денарду	224

20. В'язниця для душі.	229
21. Агрегат	244
22. Несподіваний гість	250
23. Невидимий убивця.	261
24. Здогади	269
25. Катерина	276
26. Гамбдулаг.	288
27. Лейла	307
28. Сніданок	318
29. Оновлення	334
30. Тінь каплиці	340
31. Воно працює!	345
32. Відвідини	361
33. Дев'ять років	367
34. Мене звуть Агата	375
35. Операція «Міхрімах»	387
36. Привіт від Марка Шведа	395
37. Грім серед ясного неба	404